

Регіональна економіка

УДК 338.48

Тонкошкур Максим Васильович

кандидат економічних наук

старший викладач кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова

Тонкошкур Максим Васильевич

кандидат экономических наук,

старший преподаватель кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет

городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

Tonkoshkur Maksym

Candidate of Economic Sciences (PhD),

Senior Lecturer of the Department of Tourism and Hospitality

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ORCID: 0000-0003-2079-0364

Діасамідзе Марина Мерабіївна

студентка кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова

Диасамидзе Марина Мерабиевна

студентка кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет

городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

Diasamidze Maryna

Student of the Department of Tourism and Hospitality

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ORCID: 0000-0002-3436-5142

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ
ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО
РЫНКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ
FEATURES OF UKRAINIAN TOURISM MARKET FUNCTIONING
THE CONDITIONS OF PANDEMIC**

Анотація. В статті висвітлено проблеми функціонування туристичного ринку України у період пандемії коронавірусу. Проведено порівняльну характеристику особливостей формування та просування турпродукту на закордонні та вітчизняні курорти.

Визначено на основі статистичних даних значимість внутрішнього туризму у роботі туроператорів. Розглянуто перспективи активізації внутрішнього туризму під час пандемії.

Запропоновано впровадження у наукову та практичну діяльність поняття курортний хаб, навколо якого має розвиватися система комплексного обслуговування туристів. Зокрема проаналізовано три потенційних вітчизняні курортні хаби за системою показників, які є основними складовими класичного турпродукту. Визначено проблеми та недоліки, що впливають на конкурентоспроможність вітчизняних курортів.

Запропоновано заходи щодо збільшення конкурентоспроможності вітчизняного туризму з рахунок впровадження системи обслуговування, яка пропонується туристам на найбільш популярних туристичних напрямках.

Ключові слова: туристичний продукт, курортний хаб, туроператор, внутрішній туризм.

Аннотация. В статье отражены проблемы функционирования туристического рынка Украины в период пандемии коронавируса. Проведена сравнительная характеристика особенностей формирования и

продвижения турпродукту на зарубежные и отечественные курорты.

Определенно на основе статистических данных значимость внутреннего туризма в работе туроператоров. Рассмотрены перспективы активизации внутреннего туризма во время пандемии.

Предложено внедрение в научную и практическую деятельность понятия курортный хаб, вокруг которого должна развиваться система комплексного обслуживания туристов. В частности, проанализированы три потенциальных отечественных курортных хабов по системе показателей, которые являются основными составляющими классического турпродукту. Определены проблемы и недостатки, которые влияют на конкурентоспособность отечественных курортов.

Предложены мероприятия по повышению конкурентоспособности отечественного туризма из счет внедрения системы обслуживания, которая предлагается туристам на наиболее популярных туристических направлениях.

Ключевые слова: *туристический продукт, курортный хаб, туроператор, внутренний туризм.*

Summary. *In the article the problems of Ukrainian tourism market functioning are reflected in a period the pandemic of coronavirus. Comparative description of features forming and advancement of tourpriduct is conducted on foreign and domestic resorts.*

Certainly on the basis of statistical data there is meaningfulness of internal tourism in-process tour operators. The prospects of activation of internal tourism are considered during a pandemic.

Introduction is offered in scientific and practical activity of concept resort hub, which the system of touristscomplex maintenance must develop. In particular it is analysed three potential domestic resort hubs by system of indexes which are the basic constituents of classic tourproduct. Problems and

defects which influence on the competitiveness of domestic resorts are certain.

Measures are offered on the increase of competitiveness of domestic tourism from account of introduction of the service system, which is offered to the tourists on the most popular tourist destinations.

Key words: *tourist product, resort hub, tour operator, internal tourism.*

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу завдала суттєвих збитків світовій економіці. Серед галузей, які постраждали найбільше, у першу чергу, варто відзначити авіаційну галузь (а саме пасажирські авіаперевезення), туризм, готельне та ресторанне господарство, івент-індустрію тощо.

Більш того, невизначеність із термінами закінчення пандемії може взагалі призвести до краху туристичної галузі та її складових із подальшим тривалим відновленням. Проте саме зараз, коли суспільство оговталось від першого економічного шоку, який був спричинений пандемією, важливо визначити особливості функціонування певних галузей, у тому числі і туристичної, у тих умовах, які зараз склалися.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку туризму приділяється наразі достатньо уваги у роботах сучасних українських науковців. Проте пандемія коронавірусу не тільки суттєво вплинуло на розвиток галузі а й нівелювало результати наукових досліджень, які здійснювалися протягом останніх років.

Проте, варто визначити таких науковців, як Непочатенко В. О. [1], Беляєва С. С, Куракін О. Б, Бишовець Л. Г. [2], Кацемір Я. В.[3], публікації яких на актуальні теми вже представлені у науковому просторі.

Мета статті полягає у дослідженні стану розвитку туристичної інфраструктури України в контексті можливостей створення туроператорами комплексного турпродукту задля активізації розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу. Туристична галузь України, як і інших країн, складається з таких суб'єктів діяльності як турпідприємства (туроператори та турагенти), заклади розміщення та харчування, екскурсійні бюро, транспортні компанії, у тому числі авіакомпанії.

Аналізуючи діяльність турпідприємств, у першу чергу туроператорів, варто зазначити, що основний напрям їх роботи – це виїзний туризм. На основі аналізу статистичних довідок щодо роботи туроператорів спостерігається зменшення частки внутрішніх туристів в структурі продажів: так, якщо у 2016 році питома вага внутрішнього туризму складала понад 15%, то у 2018 році цей показник зменшився майже втричі (табл. 1).

Таблиця 1

**Питома вага внутрішнього та виїзного туризму у діяльності
туроператорів України**

Напрямок туризму	2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	кількість, тис. осіб	питома вага	кількість, тис. осіб	питома вага	кількість, тис. осіб	питома вага
внутрішній	314	15,3	158	6,3	186	5,6
виїзний	1740	84,7	2348	93,7	3148	94,4

Джерело: сформовано на основі [4]

Розвиток внутрішнього туризму має бути перспективним для будь-якої держави, адже з економічної точки зору саме внутрішній, а також виїзний туризм сприяє розбудові туристичної інфраструктури, створенню робочих місць, активізації внутрішніх перевезень тощо. Проте закономірним постає питання, чи стане світова пандемія коронавірусу тим поштовхом, що сприятиме активізації внутрішнього туризму в Україні. Однозначної відповіді на це питання дати неможливо, оскільки історично так склалося, що внутрішній туризм знаходиться поза зоною інтересів головних організаторів туризму, тобто туроператорів. Є багато причин, які потрібно розглянути більш ретельно:

1. Структура турпродукту. Класичний турпродукт у виїзному туризмі складається із транспортних послуг (переважно авіаперевезення), трансферу до готелю і у зворотному напрямку, проживання у готелі із обраним харчуванням, страхування. Коли постає питання в організації аналогічного за змістом турпродукту, туроператори стикаються з багатьма проблемами. По-перше, в Україні майже немає курортів-хабів. Курорт-хаб – це таке курортне місто із розвинутою транспортною інфраструктурою, спроможною приймати різні види транспортних засобів, навколо якого розташовані готельно-туристичні комплекси. Як приклад одного із найбільш популярних серед українців курортів-хабів, можна навести Анталію, розташовану у Туреччині. Туристи, що прибувають до Анталії, зазвичай безпосередньо в цьому місті не відпочивають, а розосереджуються по невеликих курортних містечках, що розташовані на відстані від 20 – до 150 км від Анталії, таких як: Белек, Сіде, Кемер, Аланія тощо. Аналогічним курортом-хабом в Іспанії, наприклад, може вважатися Барселона із розташованими навколо неї курортними містечками: Салоу, Лорет-де-Мар, Бланес та іншими. Як свідчить практичний досвід, що спирається на переваги туристів, основні курорти-хаби розташовані при пляжних зонах відпочинку, хоча можна виділяти аналогічні за змістом туристичні хаби по інших видах туризму, наприклад при гірськолижних курортах або гірських санаторно-лікувальних місцевостях.

Аналізуючи туристичний потенціал приморських територій, можна виділити потенційно три курорти-хаби: м. Одеса, м. Херсон та м. Запоріжжя. Але розглядаючи їх в контексті створення класичного турпродукту, варто враховувати деякі додаткові аспекти:

- розташування відносно «міст-постачальників» туристів. Основними постачальниками туристів в межах розвитку внутрішнього туризму є крупні міста України: Київ, Харків, Дніпро, Львів (Одеса і Запоріжжя

розглядаються як приймаючі хаби), відстань між ними наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Відстань між основними містами постачальниками туристів та курортними хабами

Місто	Одеса	Запоріжжя	Херсон
Київ	489	607	551
Харків	831	287	576
Дніпро	468	81	376
Львів	970	833	1141

Джерело: сформовано на основі [5]

Враховуючи процедуру реєстрації в аеропорту, час на отримання багажу по прильоту та безпосередньо час перельоту, доцільно розглядати організацію авіачартерів лише за наступними напрямками:

Київ – Одеса, Київ- Запоріжжя, Київ – Херсон

Харків – Одеса, Харків – Херсон

Дніпро – Одеса

Львів – Одеса, Львів – Запоріжжя, Львів - Херсон

- відстань від аеропортів до курортних зон (таблиця 3)

Таблиця 3

Відстань від аеропортів до курортних зон

Одеса	Запоріжжя	Херсон
Коблево 60 км	Кирилівка 187 км	Скадовськ 98 км
Затока 65 км	Бердянськ 198 км	Залізний Порт 95 км
Кароліно-Бугаз 54 км	Генічеськ 226 км	Лазурне 100 км

Джерело: сформовано на основі [5]

- якість доріг для здійснення трансферів. Оцінку якості доріг на сьогоднішній день проводити доволі складно, оскільки в державі реалізується глобальна програма з будівництва та реконструкції доріг. Проте використовуючи дані з інтернет ресурсу <https://autostrada.info>, якість доріг визначено станом на першу половину 2020 року та наведено на рис. 1



Рис. 1. Оцінка якості доріг по курортних регіонах

Джерело: сформовано на основі [6]

- наявність екскурсійних об'єктів та їх привабливість (таблиця 4)

Таблиця 4

Наявність екскурсійних об'єктів по курортних хабах

Одеський хаб	Запорізький хаб	Херсонський хаб
1. Одеса (оглядові та тематичні екскурсії)	1. Острів Бірючий	1. Олешківська пустеля
2. Одеські катакомби	2. Рожеве озеро (Генічеськ)	2. Асканія Нова
3. Білгород-дністровська фортеця	3. Асканія Нова	3. Балки Байдиha
4. Вілково	4. Кам'яна могила	4. Термальне джерело
5. Вінзаводи (Шабо, Коблево)	5. Запоріжжя (Хортиця)	5. Острів Джарилгач
6. Ізмаїл		6. Лемурійське озеро (Рожеве озеро)
7. Миколаївський зоопарк		7. Аджигольський маяк
8. Кінсбургська коса		
9. Острів Березань		

Джерело: сформовано на основі [5]

Робота туроператорів не обмежується виключно відправкою туристів на відпочинок, а й передбачає їх супровід під час відпочинку, організацію екскурсійного обслуговування, що в свою чергу розглядається як додатковий дохід туроператора. Аналізуючи розташовані навколо курортних хабів екскурсійні об'єкти, можна визначити, що найбільш

привабливим є Одеський хаб, що переважає як за кількістю екскурсійних об'єктів, та їх значимістю. Проте поняття «значимості екскурсійних об'єктів» є доволі суперечливим і залежить від багатьох факторів:

- транспортної доступності;
- зовнішньому стану;
- рівня розрекламованості тощо

Проте наведених даних достатньо щоб провести ранжування курортів-хабів щодо перспективності впровадження туроператорами внутрішніх чартерних програм (таблиця 5).

Таблиця 5

Ранжування курортів-хабів за складовими турпродукту

	Одеса	Запоріжжя	Херсон
Розташування щодо центрів постачання туристів	3	1	2
Розташування відносно курортів	3	1	2
Якість доріг при здійсненні трансферу	1	2	3
Інфраструктура розміщення	3	2	1
Інфраструктура розваг та екскурсійний потенціал	3	1	2
Медичне обслуговування (страхові випадки)	3	2	1
	16 балів	9 балів	11 балів

Джерело: сформовано авторами

2. Якість інфраструктури розміщення і харчування. Як вже зазначалося вище, український турист усе частіше обирає відпочинок закордоном. І причиною тому є не тільки бажання відвідати нові країни, але й абсолютно інший рівень якості розміщення та харчування. У найбільш популярних для пляжного відпочинку країнах, Єгипті та Туреччині, майже усі готелі пропонують харчування за системою "Усе включено" із шведською лінією у ресторанах, а також необмеженими алкогольними та безалкогольними напоями. Відповідно, актуальним постає питання, що заважає вітчизняним закладам розміщення пропонувати аналогічну систему обслуговування. Вважається, що шведський стіл економічно доцільний, якщо кількість гостей, що відпочивають в готелі одночасно не менше 150-200 осіб. При цьому для сніданку точка беззбитковості менше, оскільки передбачає менший асортимент.

Хоча за останні роки база розміщення на морському узбережжі українських курортних зон значно покращилася: було побудовано нові готелі із комфортними номерами, певною інфраструктурою (наприклад, басейнами, спа-зоною тощо), проте їх місткість зазвичай незначна – до 50 номерів, що робить економічно недоцільним організацію харчування за системою шведський стіл. Лише деякі готелі спроможні запропонувати таку систему на сніданок, тоді як обід та вечеря пропонуються в ресторанах за принципом a-la-carte (тобто за замовленням).

3. Особливості ціноутворення. Однією із найбільших проблем, що гальмує розвиток української економіки є недосконала система оподаткування. Наприклад, податок на додану вартість є внутрішнім податком і, відповідно, він не застосовується при організації виїзних турів, оскільки всі основні послуги надаються за межами України. Натомість, при організації поїздок на українські курорти, цей податок впливає на вартість турів, що формуються туроператорами.

Крім того, цінова політика вітчизняних закладів розміщення не є гнучкою. Це пояснюється доволі коротким сезоном, відповідно протягом якого, готелі намагаються отримати максимум прибутку і зазвичай туристичним посередникам пропонують майже таку саме ціну як і кінцевому споживачеві.

4. Безпека відпочинку. Одним із головних критеріїв якості відпочинку є фактор безпеки туристів. Це комплексний показник, який включає безпеку перельоту, трансферу, харчування тощо. Але в умовах пандемії на перше місце виходить показник медичного забезпечення відпочинку туристів, особливостей страхування. Проаналізував пропозиції провідних страхових компаній України, що здійснюють туристичне страхування (ARX, VUSO, ERV) [7; 8; 9], можна зазначити, що вартість страхування одного дня поїздки в Україні починається від 0,5 дол. США, при цьому розмір відповідальності страхової компанії (тобто максимальна сума, яку страхова компанія може витратити на лікування) складає в еквіваленті від 1000 до 1500 дол. США. Для порівняння, при купівлі поїздки в Туреччину чи Єгипет страхова сума передбачається не менше 15000 дол. при майже такій же вартості страхового полісу. Якщо вартість страхового полісу складає від 1 до 2 дол. США на день, розмір страхової суми досягає 40000-50000 дол. США. В Україні пакети з більшою сумою покриття не пропонуються взагалі.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, можна дістати висновок, що перспективи розвитку внутрішнього туризму за «турецьким чи єгипетським сценарієм» виглядають доволі примарно. Тим не менш, певні кроки мали б докорінно змінити ситуацію, а саме:

1. Створення навколо визначених вище курортних хабів спеціальних туристичних зон із особливими умовами провадження діяльності у сфері готельного і туристичного обслуговування. Наприклад, скасування ПДВ при організації авіатурів із регіонів України

2. Розвиток транспортної інфраструктури, першочергове будівництво або реконструкція доріг, що пов'язують аеропорт та рекреаційно-туристичні зони.

3. Впровадження системи обслуговування «все включено» на базі існуючих закладів розміщення. Хоча нами зазначалося, що організація харчування за системою шведський стіл економічно доцільно при певному рівні завантаження, а переважна більшість закладів розміщення не в змозі забезпечити точку беззбитковості, існуюча ситуація не є критичною, проте вимагає комплексного рішення. Можна розглянути декілька варіантів, з яких найбільш реалістичними є наступні:

- організація на базі певного закладу розміщення системи харчування «шведський стіл» із залученням відпочивальників із найближчих готелів та баз відпочинку;
- будівництво незалежних ресторанів, які мали б забезпечувати харчування виключно для декількох закладів розміщення, що знаходяться поруч.

4. Створення умов для входження на ринок готельних послуг крупних, у тому числі, іноземних, компаній із обов'язковим будівництвом закладів розміщення більшої місткості та широким спектром додаткових послуг з метою залучення туристів у період міжсезоння та в низький сезон. Серед додаткових послуг можна розглядати послуги санаторно-курортного лікування, конференц-послуги та послуги з організації грального бізнесу (казино).

5. Підготовка та переобладнання медичних закладів, на базі яких можливо надання якісного медичного обслуговування туристам у разі настання страхових випадків, зміна умов страхування у бік підвищення страхових сум.

6. Активна, у тому числі пільгова, реклама вітчизняних курортних зон.

Література

1. Непочатенко В. О. Covid-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи // Ефективна економіка. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8079> (дата звернення: 12.09.2020).
2. Беляєва С. С. Організаційно-економічні аспекти якості послуг готелів і закладів розміщення під час пандемії на COVID-19 / С. С. Беляєва, О. Б. Куракін, Л. Г. Бишовець // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Черкаси : ЧДТУ, 2020. Вип. 57. С. 54-63
3. Кацемір Я.В. Соціально-економічні чинники розвитку внутрішнього туризму в Україні / Я. В. Кацемір // Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 52. Том 2. С. 7-11.
4. Сайт держаної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 18.09.2020).
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. К. : КНУ, 2002. 234 с.
6. Сайт стану автомобільних доріг. URL: <https://autostrada.info/> (дата звернення 19.09.2020).
7. Сайт страхової компанії ARX. URL: <https://arx.com.ua/ru/produkty/turystychne-strakhuvannya/turystychna-strakhovka> (дата звернення 20.09.2020).
8. Сайт страхової компанії VUSO. URL: <https://vuso.ua/ru/uslugi/turisticheskoe-strahovanie.html> (дата звернення 20.09.2020).
9. Сайт страхової компанії ERV. URL: <https://eurotravelins.com.ua/> (дата звернення 15.20.2020).

Referenses

1. Nepochatenko V. O. Covid-19 i turizm: analiz sytuatsii ta ekonomichni shliakhy vykhodu z kryzy. *Efektivna ekonomika*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8079> (data zvernennia: 12.09.2020).
2. Bieliaieva S. S. Orhanizatsiino-ekonomichni aspekty yakosti posluh hoteliv i zakladiv rozmishchennia pid chas pandemii na COVID-19 / S. S. Bieliaieva, O. B. Kurakin, L. H. Byshovets // *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky. Cherkasy : ChDTU, 2020. Vyp. 57. S. 54-63
3. Katsemir Ya.V. Sotsialno-ekonomichni chynnyky rozvytku vnutrishnoho turyzmu v Ukraini / Ya. V. Katsemir // *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2020. Vyp. 52. Tom 2. S. 7-11.
4. Sait derzhanoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(data zvernennia 18.09.2020).
5. Beidyk O. O. Rekreatsiino-turystychni resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia / O. O. Beidyk. K. : KNU, 2002. 234 s.
6. Sait stanu avtomobilnykh dorih URL: <https://autostrada.info/> (data zvernennia 19.09.2020).
7. Sait strakhovoi kompanii ARX. URL: <https://arx.com.ua/ru/produkty/turystychno-strakhuvannya/turystychna-strakhovka> (data zvernennia 20.09.2020).
8. Sait strakhovoi kompanii VUSO. URL: <https://vuso.ua/ru/uslugi/turisticheskoe-strahovanie.html> (data zvernennia 20.09.2020).
9. Sait strakhovoi kompanii ERV. URL: <https://eurotravelins.com.ua/> (data zvernennia 15.20.2020).